

TÜRK SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ BARIŞ İNŞASINDAKİ KATKILARI:MORO BARIŞ SÜRECİ ÖRNEĞİ

Ahmet Emin DAĞ¹

Öz

STK'ların günümüzün çatışma çözümünde barışı inşa eden aktörler olarak rolü her geçen gün güçlenmektedir. Birçok siyasi aktörün çözmekte zorlandığı krizlerde, kolaylaştırıcılıktan barış gözlemlerine kadar birçok rolü sivil toplum kuruluşları başarıyla üstlenmektedir. Bu krizlerden biri, uzak Asya ülkesi Filipinler'in güneyindeki merkezi hükümet ile Müslüman azınlık arasındaki çatışmaydı. Kökeni 1960'lara kadar uzanan sıcak çatışmanın, 2014 yılında barış anlaşmasıyla sonuçlanması birçok açıdan tartışılmış olsa da, bu krizin çözümünde Türk sivil toplum kuruluşlarının katkısı oldukça dikkat çekicidir. Bir Türk sivil toplum kuruluşunun, barış gözlem misyonu olarak üstlendiği rol, bu konuda dünyanın farklı bölgelerindeki krizlerin çözümünde Türkiye kökenli kuruluşların oynayabileceği yapıcı roller konusunda cesaret vericidir. Bu çalışma, söz konusu barış sürecini kendi resmi dokümanları üzerinden anlayıp analiz etmeyi hedeflerken, aynı zamanda sürecin içinde yer alan sivil aktörlerin rolünü detaylandırmayı amaçlamaktadır. Dünyanın farklı bölgelerindeki barış süreçleri için yapılmış çalışmalar bulunmakla birlikte, Moro konusunda Türkiye'de akademik araştırmalara ve sivil toplum açısından analizlere ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Barış inşası, Türk Sivil Toplum Kuruluşları, İnsani Diplomasi, Moro Barış Süreci.

¹ Dr., Ahmet Emin Dağ, Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, ahmetemindag@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8589-1102

TURKISH NGO PEACEBUILDING CONTRIBUTIONS: THE CASE OF MORO PEACE

Ahmet Emin DAĞ²

Abstract

The role of NGOs as peace-building actors in today's conflict resolution is getting stronger day by day. In crises that many political actors have difficulty in resolving, non-governmental organizations successfully undertake many roles from facilitator to peace observation. One of these crises was the conflict between the central government and the Muslim minority in the south of the remote Asian country of the Philippines. Although it has been discussed in many ways that the hot conflict, whose origins date back to the 1960s, resulted in a peace agreement in 2014, the contribution of Turkish non-governmental organizations to the resolution of this crisis is quite remarkable. The role of a Turkish non-governmental organization as a peace observation mission is encouraging for the constructive roles Turkish organizations can play in resolving crises in different parts of the world. While this study aims to understand and analyze the peace process in question through its official documents, it also aims to detail the role of civil actors involved in the process. Although there are studies conducted for peace processes in different parts of the world, there is a need for academic research and analyzes in terms of civil society on the Moro issue in Turkey.

Keywords: Peacebuilding, Turkish NGO, Humanitarian Diplomacy, Moro Peace Process.

---

² Dr., Ahmet Emin Dağ, Association of Researchers on the Middle East and Africa, ahmetemindag@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8589-1102

Giriş

Bu makale, dünyadaki en uzun silahlı çatışmalardan biri olan Filipinler'in Bangsamoro bölgesindeki savaşı sonuçlandıran Moro Barış Sürecini ve özellikle "insani diplomasi" kavramı çerçevesinde Türk sivil toplum kuruluşlarının barış inşasına katkılarını anlamayı amaçlamaktadır.

Üç bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde, insani diplomasi kavramı ve bunun sivil toplum kuruluşlarının barışı inşası konusundaki misyonları ile ilişkisine dair tartışmaları sunmaya çalışacaktır. Bu çalışmada ele alacağımız barış inşası çabaları insani diplomasi kavramı çerçevesinde yürütüldüğünden bu bölümde insani diplomasi kavramının devletler ve sivil toplum kuruluşları için ne anlam ifade ettiği değerlendirilecektir. İkinci olarak barış sürecinin kısa tarihsel akışını bir bağlama oturtmak için Moro krizine dair süreç üzerinde durulacaktır. Son olarak, bir Türk sivil toplum kuruluşu olan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) barışı izleme rolü ve Moro bölgesindeki barış sürecini gözlemlemekle görevli Üçüncü Taraf İzleme Ekibi'nin (TPMT) bir parçası olarak deneyimleri ele alınacaktır.

Bu araştırma öncelikle iki taraf arasında imzalanan ve hem Filipinler hükümeti hem de Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayımlanan resmi barış belgelerine dayanmaktadır. Söz konusu barış sürecine ilişkin kullandığımız belgelerin tamamı, bibliyografyada paylaştığımız BM'nin ilgili sayfalarında yayınlandığı şekliyle kullanılmıştır. Makale ayrıca insani diplomasi ve Moro Barış Süreci ile ilgili önceki bilimsel çalışmalardan da yararlanmışır. Son olarak, yukarıda belirtilen kaynakları tamamlayıcı bir unsur olarak, İHH'nin arabuluculuk uygulamalarının oluşturulmasında, yürütülmesinde ve özellikle TPMT'de temsilci olarak öncelikli rolü bulunan Hüseyin Oruç ile kişisel görüşmeler de önemli veriler sağlamıştır.

1. Barış İnşası, STK'lar ve İnsani Diplomasi

Çatışmanın olduğu her durumda, aktörlere ve çatışmanın ciddiyetine bağlı olarak, barışı sağlamak veya en azından bir süre sonra çatışmayı sona erdirmek için harekete geçmek kaçınılmazdır. Çatışmanın aktörleri, bazen çatışmayı sona erdirmek ve barışı sağlamak için istek ve çabaları doğrultusunda bir araya gelirken, bazen de uluslararası aktörlerin girişim ve baskıları etkili olmaktadır. Barış inşası, çatışma çözülüp analiz edildikten sonra başlayan bir aşamadır. Ancak bir barış anlaşmasının imzalanması veya aktif şiddetin sona ermesi, her zaman çatışmanın tamamen bittiği ve barışa ulaşıldığı anlamına gelmemektedir (Lambourne, 2004, s.2-24).

Barışın inşa edilmeye başlandığı bir süreçte, genellikle barış anlaşmasının imzalanmasıyla çatışmanın sona erdiği ve çatışmasızlık sonucunda barışın kurulduğu yeni bir sosyoekonomik ve siyasi düzenin oluşturulması hedeflenir. Barışın inşası süreci, sivil nüfusun ihtiyaçlarının karşılanacağı ve böylece toplumsal, ekonomik ve

siyasi alanlarda dönüşümler sağlanarak şiddetli çatışmaların yeniden başlamasının önleneyeği bir düzenin kurulması çabalarını içermektedir (Guelke, 2003, s.57-61).

Tam da bu aşamada, çatışma mağdurlarının yaralarını sarmak ve karşılıklı güven tesis ederek uygun bir sosyoekonomik ortamı sağlamak için yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının oynayacağı pek çok rol devreye girmektedir. Bu roller, mağdurlara insani yardım sağlamak gibi temel insani desteklerden, barış gözlem misyonları gibi siyasi rollere kadar geniş bir yelpazede sıralanabilir (Romsbotham ve Woodhouse, 2009, s.223).

Sivil toplum kuruluşlarının uluslararası ilişkilerdeki yeri ve uluslararası karar alma mekanizmalarına etkisi çok merkezi ve net olmasa da özellikle destekleyici işlevleri yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. STK'lar barış inşası ve çatışma çözümü aşamalarında koruma, izleme, savunuculuk, kolaylaştırma, sosyalleştirme, sosyal uyum, hizmet sunumu ve radikalleşmeyle mücadele işlevlerini yerine getirebilirler. Ancak STK'ların bu işlevleri yerine getirme kapasitesi, devletlerin tutumuna, şiddetin düzeyine, medyanın etkisine, bağışçıların ve diasporanın durumuna ve dış aktörlerin etkisine bağlı olarak değişmektedir (Lewer, 1999, s.2-35).

Barış inşa süreçleri sadece siyasi temsilciler üzerinden yürütülen veya sadece onların anlaşmasıyla gerçekleşecek bir süreç olmadığı gibi, daha önemlisi sivil tabanın mutlaka ikna edilmesi gereken bir olgudur. Sivil toplumun rolü bu aşamada çok daha işlevsel hale gelmektedir. Çatışmanın en sıcak olduğu zamanlarda gerilimin azaltılmasından başlayarak, ateşkes süreçlerinin işletilmesi ve hatta arabuluculuk girişimlerine kadar hemen her aşamada sivil toplum kuruluşlarının oynayacağı roller bulunmaktadır. Barış inşa çalışmalarında sivil toplumun rollerini 7 ana başlıkta özetleyen Paffenholz (2009, s.5), bunları “koruma, gözlem, savunuculuk, sosyalleşme, gruplararası uyum, kolaylaştırıcılık ve hizmet sunumu” olarak adlandırmaktadır.

Aslında sivil toplum kuruluşlarının en önemli rolü, barışı yukarıdan aşağıya doğru hakim kılınmasında en önemli enstrümanlardan biri olmasında yatmaktadır. Yani barışı birbirine güvenmeyen liderler düzeyinde yürütülen bir müzakere meselesi olmaktan çıkarıp daha geniş toplumsal kesimlerin benimseyeyeği yaygın bir olguya dönüştürme konusunda sivil toplum kuruluşları hayati roller oynayabilir (Çelik, 2005, s.7).

STK'ların barış inşasındaki rolü ve sivillerin güvenliği konusunda oynayabilecekleri geniş role dair, bu katkıların “siyasi” faaliyet olup olmadığı, bir sivil toplum kuruluşunun bu tür faaliyetler yapıp yapamayacağı gibi konularda tartışmalar sürmektedir (Demirel, 2019, s.1-9). Bu anlamda birçok STK, barışı tesis etme çabalarını “insani diplomasi” çerçevesinde değerlendirme eğilimindedir.

Bugün dünyada barış süreçlerinde rol alan çok sayıda sivil toplum yapılanması bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle küresel gündemin üst sıralarına çıkmış olan krizlerden Filistin-İsrail meselesinde bir dönem arabuluculuk yapmış olan Norwegian Fafo kuruluşu ile Etiyopya-Eritre arasında görüşmelere dâhil olan Carter Center dikkat çeken kuruluşlar olmuştur. Bunun yanı sıra bir dönem Cezayir iç savaşında tarafları buluşturan Sant’egidio kuruluşu, Ruanda’daki iç çatışmalar sonrasında uzlaşma çabalarında rol alan kurumlardan biri olan Interpeace gibi kurumlar öne çıkmıştır. Sivil toplum yapılanmalarının barış süreçlerindeki rolü farklı isimlerde nitelense bile temelinde insan hayatını korumak bulunmaktadır (Mapendere, 2000, s.75-77).

Bu isimlendirmeler içinde giderek daha fazla öne çıkmaya başlayan İnsani diplomasi, insani yardım kuruluşlarının siyasi ve askeri otoritelerden bir bütünlük içinde işlev görecekları alanı elde etmek için yürüttükleri faaliyetleri kapsayan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler, belirli bir ülkede insani yardım kuruluşlarının varlığının düzenlenmesi, yardıma ve korunmaya muhtaç sivil nüfusa erişimin müzakere edilmesi, yardım programlarının izlenmesi, uluslararası hukuka ve normlara saygının teşvik edilmesi, yerli birey ve kurumların desteklenmesi ve katılım sağlanması gibi çabaları içermektedir. Tüm bu insani hedefleri desteklemek için çeşitli düzeylerde gerçekleştirilen faaliyetlerinin tümü savunuculuk rolü çerçevesinde değerlendirilebilir (Lauri ve Turunen, 2022, s.1-4).

En yaygın biçimiyle “İnsani diplomasi” bir insani kriz veya afet durumunda mağdurların acil ihtiyaçlarının çeşitliliğini karşılamak için son birkaç on yılda ortaya çıkan bir kavramdır. Uluslararası arenada insani diplomasi kavramı, insani yardım çalışmalarında aktif olan ulusal ve uluslararası kuruluşların mağdurların acılarını hafifletmek için uyguladıkları müzakerecilik politikalarını ifade etmektedir (Regnier, 2011, s.1212).

Bu anlamda insani diplomasi, devlet merkezli geleneksel diplomasiye göre daha fazla sivil inisiyatif içeren ve devletten bağımsız sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen bir uygulamadır. Bununla birlikte insani diplomasi dünyanın ilk ve en yaygın şekilde uygulamasını yürüten kuruluş, yarı kamu sayılabilecek olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi’dir. Kızılhaç, genellikle insani yardım kuruluşları olarak da adlandırılan insani diplomasi uygulayıcıların en iyi bilineni olarak bu konuda temel ilkeleri belirleyen kurum olarak da öne çıkmıştır (Maurer, 2015, s.445-452).

Bununla birlikte, kavram hala tüm uluslararası aktörlerce kabul görmüş ortak bir tanım oluşturamamaktadır. İnsani yardım çalışmalarının üç aktörü de (devletler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları) insani diplomasiye hala farklı tanımlar getirerek, rolleri ve amaçları konusunda ayrışmaktadır (Minear, 2007, s.7-15).

Türk dış politikası bağlamında insani diplomasi, 2-7 Ocak 2013 tarihleri arasında Ankara ve İzmir’de yapılan Beşinci Yıllık Büyükelçiler Konferansı’nın ana temasını oluşturduğundan beri Türkiye devletinin dış politika ilkelerinden biri olmuştur. Bu bağlamda “insan merkezli” bir yaklaşım olarak Türkiye’nin dış yardımlarında, insan haklarını önceleyen politikalarında önem arz etmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Türkiye devletinin dış politikadaki bu ilkesel durumu, insan onurunu referans almanın yanı sıra tüm imkân ve kabiliyetlerini bu doğrultuda kullanma azmini ifade etmektedir (Şeyşane ve Tanrıverdi, 2022, s.153-178).

İnsani yardımı önceleyen resmi yaklaşımdan farklı olarak, sivil toplum kuruluşlarının insani diplomasi mantığı çoğunlukla insan hayatını ve onurunu korumaya yönelik her türlü destek olarak yaygınlık kazanmıştır. Bu anlamda devletlerin yüklemiş olduğu anlamdan biraz daha geniş bir perspektifle ve sivil alanı genişleten bir yaklaşımla tanımlanmaktadır. Dolayısıyla insani diplomasi, bir STK’nın diğer insani yardımlarla birlikte insan hayatını kurtarmak için kullanması gereken araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır (Humanitarian Diplomacy, 2022).

İnsan hayatını ve onurunu korumak biçimindeki genel amaçları gerçekleştirmede insani diplomasi araçları da çok geniş bir çeşitlilik arz etmektedir. İnsani savunuculuktan, müzakereye, çatışan aktörlerle iletişimden resmi anlaşmalara kadar birçok önlemi içerebilir. İnsani diplomasi aktörleri de bu kapsamda hükümetleri, uluslararası kuruluşları, sivil toplum kuruluşlarını, özel sektörü ve bu arada bireyleri kapsayabilir (Lauri, 2018, s.3).

Örneğin insani diplomasi uygulamalarının son dönemlerdeki yaygın uygulama biçimlerinden biri olarak İHH, Suriye savaşında yüzlerce rehinenin serbest bırakılması veya takas edilmesi konusundaki müzakereleri gerçekleştirmiştir (BBC, 2013). İHH’nın barış inşası konusunda son yıllarda ‘insani diplomasi’ adı altında gerçekleştirdiği en önemli girişimlerden biri de Moro Barış Süreci’nde yaşandı. Bir Türk STK’sının bu süreçte oynadığı rol, sadece bölgede barışın sağlanması açısından değil, yerel bir örgütün bu konuda edindiği deneyim açısından da önemli bir başarı öyküsüdür (Koçyiğit, 2021, s.169-179).

Yıllardır bölgede insani yardım çalışmaları yürüten vakfın sahip olduğu saha tecrübesi ve bölgede yaşanan krize olan aşinalığı, söz konusu barış gözlem ekibine seçilmesinde önemli rol oynamıştır. Bunun yanı sıra, vakfın dünyanın farklı bölgelerindeki kapasitesi, bu tür insani diplomasi süreçlerine dahil olmasında teşvik edici olmuştur.

2. Moro’daki Kriz ve Barış Süreci

Filipinler Hükümeti (*Government of Philippines*=GPH) ile Moro İslami Kurtuluş Cephesi (*Moro Islamic Liberation Front*=MILF) arasında 40 yıllık bir

savaş binlerce insanın ölümüne ve en az 2 milyon mültecinin oluşmasına yol açtı (Majul, 1985). Savaşın nedeni, yerel Müslüman halkın tarihi topraklarında kendi bağımsız veya özerk devletlerini inşa etme mücadelesidir (Jubair, 1999, s.20-35).

Savaşı bitirmek ve bölgede barışçıl bir normalleşmeyi sağlamak için Filipinler'de Malezya Hükümeti'nin kolaylaştırıcılığında Ocak 1997'de barış görüşmeleri başladı (Santos, 2010, s.77). Atılan en ilerici adım, bu süreci destekleyecek yapıların, özellikle de bir çekirdek ekibin oluşturulması oldu. Barışın ana tarafları olarak, GPH Barış Paneli ve MILF Barış Paneli yetki ile yapılandırılmıştır. Sürecin ilk aşamalarında acil bir ateşkes anlaşması sağlanmış ve sürecin sonraki aşamaları tartışılarak çok net olmayan bir yol haritası ortaya konulmuştur (Jubair, 2007, s.113-147).

Barış süreci, birçok yerel ve uluslararası aktör sayesinde yürütülmüştür. Bu aktörlerin başında gelen Malezya, Üçüncü Taraf Kolaylaştırıcı ve Uluslararası İzleme Ekibi'nin (*International Monitoring Team=IMT*) Misyon Başkanı olarak sürecin başından itibaren yer almıştır. Uluslararası Temas Grubu (*International Contact Group=ICG*) ise süreci denetlemek için 2009 yılında kurulmuş ve farklı aktörleri de sürece dâhil etmiştir. Bu çerçevede ICG; Japonya, Suudi Arabistan, Türkiye, Birleşik Krallık, İnsani Diyalog Merkezi, Sant'Egidio Topluluğu, Uzlaşma Kaynakları, Muhammediye ve Asya Vakfı'ndan oluşmakta ve özellikle ilk resmi barış belgelerinin imzalanmasından sonra hayati rol oynamaya başlamıştır. Tüm bu aktörlerden daha önemli bir kolaylaştırıcı olarak İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), müzakerelerin gözlemcisi olarak 1990'lı yıllarda sürecin başlangıcından itibaren garantör rolü üstlenerek, barışın hemen her aşamasında varlığını hissettirmiştir (Özerdem, 2012, s.393-413).

Öteden beri, Türkiye'nin gerek İİT platformlarında ve gerekse BM platformlarında Moro konusundaki destekleri yerel Müslüman topluluklar nezdinde olumlu bir iz bırakmıştı. Buna ilave olarak özellikle 1990'lardan sonra Türk kamu ve sivil kuruluşlarının bölgede yürütmüş olduğu faaliyetler Moro halkının Türkiye'ye olan güven ve sempatisini artırmıştır (Tabak, 2015, s.199). Bu olumlu imajın sonucu olarak MILF, güçlü bir müttefik olarak Türkiye'nin sürece dâhil olmasını bizzat istemiştir. 1990'lı yılların başından itibaren bölgede insani amaçlarla kesintisiz olarak varlığı, yerel topluluklar arasında, Türk halkına ve kuruluşlara karşı böyle bir güven oluşturmuştur. İHH'nın sürecin başlamasından önceki dönemde gerek MILF'in masaya oturmaya ikna edilmesinde ve gerekse Filipinler hükümetiyle yapılan görüşmelerde Moro Müslümanlarına barış ve özerklik konusunda ikna edici çabaları olmuştur (Oruç, 2021).

GPH ve MILF, 10 yıl boyunca Kuala Lumpur'da 50'den fazla toplantı yaptı. Her iki tarafın iyi niyetli tutumları ile arabulucuların barış konusundaki çabaları meyvesini verdi ve 15 Ekim 2012'de Malacañang'da Bongsamoro Çerçeve Anlaşması'nın (*Framework Agreement on the Bongsamoro=FAB*) imzalanmasıyla sonuç-

landı (Herbolzheimer, 2015, s.1-8).

Bu Çerçeve Anlaşma ile Filipinler hükümeti, Bangsamoro Özerk Bölgesi (*Bangsamoro Autonomous Region=BAR*) adıyla güneyde özerk bir bölgenin kurulmasını kabul etmiş ve anlaşmanın şartlarının uygulanmasını izlemek için bağımsız bir ekip kurulması için görüşmeleri başlatmıştı. Müzakerelerin sonuca yaklaştığı 2012 yılında Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (*Third Party Monitoring Team=T-PMT*) kurulmasına karar verildi. Bu Çerçeve Anlaşmanın ardından müzakereler daha bir cesaretler devam etmiş ve imzalanan birçok anlaşma sayesinde Moro'nun 40 yıllık bağımsızlık mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur (Söylemez, 2016, s.106-107).

2012 yılında imzalanan sözleşme sekiz ana başlıktan oluşmaktaydı (Hernandez, 2017, s.83-85) Bu başlıkların her biri, bölgedeki sorunun farklı boyutlarını çözüme bağlama amacı taşımakta ve birbirini tamamlayıcı nitelikte bulunmaktaydı:

Bangsamoro'nun Kurulması (Establishment of Bangsamoro): FAB'nin ilk başlığı altında, taraflar mevcut durumun kabul edilemez olduğu ve mevcut istikrar-sız yerel yönetim yerine Bangsamoro hükümetinin kurulacağı konusunda anlaşıldılar. Nisan 2012'de kararlaştırıldığı üzere, yeni özerk siyasi yapının adı Bangsamoro olacaktır. Taraflar ayrıca Bangsamoro kimliğini de tanımıştır. Bu çerçevede; Mindanao, Sulu ve Palawan takımadalarının yerlileri ve sakinleri kendilerini "Bangsamoro" olarak tanımlama hakkına sahip olmuştur.

Temel Kanun (Basic Law): Anlaşma, Bangsamoro'nun bir Temel Kanun (Anayasa) tarafından yönetileceğini şart koşmaktadır. Anayasa, Bangsamoro değerler sistemini yansıtacağı gibi, uluslararası kabul görmüş standartları karşılaması gerekecektir.

Yetkiler (Powers): Anlaşmaya göre Filipinler merkezi hükümeti, savunma ve dış güvenlik, dış politika, küresel ticaret sorunları, para politikası, vatandaşlık, vatandaşlığa kabul ve posta hizmetlerini yürütmeye devam edecektir. Buna karşın yerel Bangsamoro hükümeti, iç güvenlik de dahil olmak üzere kendi toplumunun tüm iç meselelerini yönetme hakkına sahip olacaktır.

Topraklar (Territory): Bangsamoro'nun çekirdek bölgesi şunlardan oluşacaktır: a) Müslüman Mindanao'daki Özerk Bölgenin mevcut coğrafi alanı, b) Lanao del Norte eyaletindeki Baloi, Munai, Nunungan, Pantar, Tagoloan ve Tangkhal Belediyeleri ve 2001 plebisiti sırasında Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi'ne dâhil edilmek için oy kullanan Kabacan, Carmen, Aleosan, Pigkawayan, Pikit ve Midsayap Belediyeleri, c) Cotabato ve Isabela şehirleri ve d) Bangsamoro Temel Yasası'nın (*Bangsamoro Basic Law=BBL*) onaylanmasından en az iki ay önce yerel yönetim biriminin bir kararı veya bölgedeki seçmenlerin en az yüzde onun (%10)

dilekçesiyle işleme alınacak olan bitişik alanlar.

Temel Haklar (Basic Rights): Anlaşma, Bangsamoro halkının uluslararası kabul görmüş siyasi, ekonomik, medeni ve azınlık haklarının güvence altına alındığını yasalastırmaktadır.

Geçiş ve Uygulama (Transition and Implementation): Taraflar, bir geçiş dönemi ihtiyacı ve geçiş mekanizmalarının kurulması konusunda anlaşmışlardır. Bu bağlamda taraflar, geçiş düzenlemeleri ve usullerine ilişkin bir ek kabul etmiş ve bir Geçiş Komisyonu oluşturmuştur. Bu geçiş döneminde Komisyon, Bangsamoro Temel Yasasının bir taslağı ve diğer yasal belgeler üzerinde çalışacaktır.

Gelir Üretimi ve Servet Paylaşımı (Revenue Generation and Wealth Sharing): Taraflar, Bangsamoro gelirlerinin yaratılması ve kaynakların kullanılmasının önemli olduğu konusunda hemfikirdir. Yeni Bangsamoro yönetimi, anayasaya uygun olarak kendi gelirlerini yaratma gücüne ve vergilendirme hakkına sahip olacaktır.

Normalleşme (Normalization): Taraflar normalleşmenin barış süreci için hayati olduğu konusunda hemfikir olduklarından, sürdürülebilir geçim kaynakları ve arzu ettikleri yaşam kalitesine ulaşabilmeleri normalleşme yoluyla olacaktır. Taraflar, ilke olarak, polislik yapılarının ve düzenlemelerinin, polis hizmetinin profesyonel ve partizan siyasi kontrolünden bağımsız olmasını esas olarak kabul etmişlerdir. Bu bağlamda, MILF, kendisine bağlı silahlı güçleri dağıtmak konusunda kademeli bir program üstlenirken, Filipinler Ordusu, Bangsamoro'daki iç güvenlik yetkilerini yerel polis gücüne devredilecektir (FAB, 2012).

Çerçeve Anlaşmanın iyileştirilmesi ve uygulanması için yol haritasının çizilmesi için dört farklı düzenleme yapılmıştır. Ek düzenlemelerin ilki olarak 27 Şubat 2013 tarihinde Geçiş Düzenlemeleri ve Yöntemleri (*Transitional Arrangements and Methods*) imzalanmıştır. Bu düzenlemeye göre, MILF ve Filipinler Hükümet, geçiş komisyonunun kurulmasıyla başlayacak ve müzakere sürecinin tamamlandığını teyit eden çıktı belgesinin imzalanmasıyla sona erecek olan geçiş sürecinin adımları üzerinde anlaşmaya varmıştır (Transitional, 2013).

Geçiş döneminde yapılan anlaşmaya göre 10.000-15.000 civarında olduğu tahmin edilen MILF güçleri silahlarını bırakacak, Filipinler ordusu eş zamanlı olarak bölgeden çekilecektir. Bu anlaşmaya göre, muhaliflere bağlı silahlı grupların bir kısmı Moro polis gücünün "Barış ve Güvenlik" ekibine katılacak, böylece kademeli silahsızlanma sağlanacaktır.

Gelir Üretimi ve Servet Paylaşımı (*Income Generation and Wealth Sharing*) adlı ikinci düzenleme ise 13 Temmuz 2013 tarihinde imzalanmıştır. Bu sözleşme vergilendirme, diğer gelir kaynakları, gider ve giderler, hibe ve bağışlar, merkezi yönetim fon transferleri, kredi taahhütleri, yurtdışı yardımlar, doğal kaynaklar ve

kalkınma ile ilgili bölümlerden oluşmaktadır. Anlaşmanın ilgili maddelerine göre Bangsamoro’da toplanan vergi ve harçların %25’i merkezi hükümete, %75’i Bangsamoro hükümetine bırakılacaktır (Revenue, 2013).

Üçüncü düzenleme ise 8 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ve iki hükümetin özerk alanlarını belirleyen ve hangi alanların ortak yargı yetkisine sahip olacağına karar veren Güç Paylaşımı (*Power Sharing*) anlaşması oldu. Buna göre Bangsamoro yönetimi kendi içişlerinde tamamen özgür olurken, dışişleri, savunma ve güvenlik konuları Filipinler hükümetinin elinde olacaktır (Power-Sharing, 2013).

Düzenlemelerin sonuncusu Normalleşme (*Normalizasyon*) başlığı ile 25 Ocak 2014’te imzalandı. İki tarafın temsilcileri, kalabalık heyetler halinde Kasım 2012’den itibaren 14 ay boyunca bu anlaşma üzerinde yoğun bir şekilde çalışarak Ocak 2014’te yeni bir anlaşma imzaladı. Böylece uzun süredir ulaşılması hedeflenen kapsamlı anlaşmanın temel unsurları bir araya getirilmiş ve tamamlanmış oldu (Normalizasyon, 2014).

Özerkliğe geçiş süreci, yukarıda belirtilen FAB kapsamında Kotabato şehrinde Bangsamoro Geçiş Komisyonu (*Bangsamoro Transition Commission*=*BTC*) kurulduktan hemen sonra resmen açıldı. Ancak sürecin tamamlanması için resmi süreç, MILF ile Filipinler merkezi hükümeti arasında 28 Mart 2014’te imzalanan Kapsamlı Bangsamoro Anlaşması (*Comprehensive Agreement on Bangsamoro*=*CAB*) ile başladı. CAB, yeni bir sözleşme olmak yerine 1997’den beri iki taraf arasında imzalanan tüm anlaşmaları içeren kapsamlı bir metin olarak ortaya çıkmıştır (CAB, 2014).

Bangsamoro Anayasası (BBL) hazırlandıktan ve Bangsamoro Özerk Bölgesi kurulduktan sonra, anayasa taslağı kontrol edilmesi ve gözden geçirilmesi için Filipinler cumhurbaşkanına sunulmuştur. Sonraki dönemde Filipinler’de değişen hükümetlere ve bazı siyasi ve güvenlik sorunlarına rağmen her şeyin yolunda gitmesi ve tarafların verdikleri sözlere büyük oranda riayet etmesi sayesinde, anlaşma Devlet Başkanı ve Filipinler Parlamentosu’nda onaylanma süreçleri tamamlandı (Söylemez, 2016, s.75-90). Ancak varılan anlaşmanın sorunsuz yürütmesi için Moro halkı tarafından da benimsenmesi gerektiği açıktır. Bu nedenle bölgede barış sürecini halkoyuna sunan referandum 2019 yılında tamamlanarak, Bangsamoro Özerk Yönetiminin kurulması önünde hiçbir engel kalmamış oldu (AA, 2019).

İki tarafın anlaşması ve karşılıklı olarak onaylanması ardından yeni dönemi riskleriyle birlikte başlamıştı. En önemli risklerin başında, verilen sözlerin yerine getirilip getirilmediğini görmek ve barış anlaşmalarının sahada nasıl uygulandığını anlamak geliyordu. Bu anlamda tüm süreci ve barış anlaşmalarının uygulamasını sahada denetleyecek bir mekanizma kurulmuş ve Türkiye’den bir sivil toplum kuruluşu ile birlikte 5 kişiden oluşan bir gözlem heyeti oluşturulmuştur.

3. Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (TPMT) ve STK Rolü

Çerçeve Anlaşması (FAB) daha 2012 yılında imzalandığında, söz konusu anlaşmanın Geçiş ve Uygulama başlıklı bölümünün 11. Maddesi, “Tüm anlaşmaların uygulanmasını izlemek için uluslararası kuruluşların yanı sıra yerel gruplardan oluşacak bir üçüncü taraf izleme ekibi oluşturulacaktır” şeklinde denetleyici bir mekanizma kurulmasını öngörmüştür (TPMT, 2013).

Buna göre, Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (*Third Party Monitoring Team*=TPMT), yukarıda bahsi geçen imzalanmış 10’u aşkın anlaşmanın uygulanmasını izlemek, gözden geçirmek ve değerlendirmek üzere Filipinler hükümeti ve MILF tarafından oluşturulmuş ve görevlendirilmiştir. TPMT bağımsız bir organ olarak, her biri Filipin ve MILF barış panelleri tarafından önerilmiş 5 üyeden oluşmaktadır. TPMT’nin görev tanımına göre, ekip başkanının uluslararası alanda saygın bir kişi olması ve ekibin toplayıcısı ve sözcüsü olarak görev yapması gerekmektedir. Ekibin ikinci üyesi Filipin hükümeti tarafından aday gösterilen yerel bir sivil toplum kuruluşundan, üçüncü üye ise MILF tarafından aday gösterilen farklı bir yerel sivil toplum kuruluşu temsilcisidir. Dördüncü temsilci, hükümet tarafından aday gösterilen uluslararası bir sivil toplum kuruluşundan ve beşinci temsilci, MILF tarafından aday gösterilen uluslararası bir sivil toplum kuruluşundan bir temsilcidir. İHH, bu MILF kontenjanı ile ekibe dâhil olmuştur (Tabak, 2015, s.213).

İzleme ekibinin görev ve sorumluluğu, barış sürecinin belirli bir aşamasıyla değil, tüm barış süreciyle ilgilidir. Tüm üyeler, taraflarca karşılıklı olarak kabul edilmiş ve mutabakata varılmıştır. TPMT’nin temel işlevi, tüm anlaşmaların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek ve bu anlaşmalar kapsamında her iki Tarafın taahhütlerinin uygulanmasındaki ilerlemeyi değerlendirmektir. Bu amaçla, TPMT, uygun eylemleri için her iki Tarafa kapsamlı periyodik raporlar ve güncellemeler sunmaktadır.

Geçiş döneminin sonunda, Filipinler hükümeti ve MILF Barış Müzakere Heyetleri, Malezyalı Kolaylaştırıcı ve TPMT ile birlikte, tüm anlaşmaların uygulanmasını ve geçişin ilerlemesini gözden geçirmek, değerlendirmek için bir toplantı düzenleyecektir. TPMT tarafından imzalanan bir “Çıkış Belgesi” (Exit Document) ardından, barış sürecinin resmi olarak sonuçlandırılması, ancak ve ancak tüm anlaşmalar tam olarak uygulandığında her iki tarafça imzalanacaktır (TPMT, 2013).

İki taraf arasındaki barış sürecinin ilerlemesine paralel olarak söz konusu sürecin detarafsız bir uluslararası kuruluş tarafından gözlenmesine ihtiyaç duyulduğunda, MILF Barış Paneli tarafından Türkiyeli bir sivil toplum kuruluşunun seçilmesi doğal olarak gelişti. İHH yönetim kurulu üyesi Hüseyin Oruç’a göre MILF, Türk halkına olan güveninden dolayı İHH’nin bu süreçte yer almasını ve yanlarında durmasını talep etmişti. Böyle bir görev üstlenmesi ardından İHH’nin yaptığı işler-

den ilki Filipinler'in Kotobato şehrinde şube açması ve hem insani hem de diplomatik süreci yürütme konusunda elini güçlendirmek oldu.

TPMT, barış sürecinin denetlenmesi ve anlaşmaların uygulanması konusunda görevlerini yerine getirme işini yaparken tarafların kabulü ile tam yetki ve özgürlüğüne sahiptir. Çalışmalarını, uygun gördüğü şekilde düzenleme yetkisine sahiptir. Finansman kaynakları tarafından dayatılan gerekliliklere uymak için kendi görevlendirme, çalışma planları, güvenlik ve gizlilik protokollerini ve finansal sistemlerini tasarlayabilir. Özellikle üyeleri ve onların örgütsel bağlantıları arasındaki ilişkiye ilişkin davranış kurallarını tanımlar. Bir izleme ekibi olarak TPMT, fikir birliği temelinde çalıştığı için, raporlarının yayınlanması öncesinde üyeler ortak bir sonucu varmak durumundadır. Ekip üyeleri, sürecin istenilen şekilde ilerlemesi için, iki taraf arasındaki anlaşmaların uygulanması ile ilgili tüm raporlara ve faaliyetlere erişebilmektedir (TPMT, 2013).

Ekip, düzenli olarak, iki ayda bir ve bazen gerekli gördüğü zamanlarda toplanmaktadır. Bu süreçte, TPMT'nin tüm üyeleri, sahadaki ilerlemeyi izlemek ve raporlamak için bölgeye düzenli ziyaretler gerçekleştirmekte, taraflarla ve halkla görüşmeler yapmaktadır. Ekip, anlaşmanın ne kadar uygulandığını gözlemek ve raporlaştırmak için, tüm taraflarla özel görüşmeler yapma yetkisine sahip olduğu gibi, bölgede uygun gördüğü her yere ziyaret yapma ve toplantılar düzenleme yetkisine sahip bulunmaktadır. Ekip, üç ayda bir ve gerekli görüldüğünde, iki Barış Panelinin başkanlarına ve kolaylaştırıcıya gizli yazılı raporlar sunabilmektedir. Raporlar, ekibin tek bir üyesinin görüşünü değil, ekibin gözlemlerini ve tavsiyelerini içermektedir. Taraflar, TPMT tarafından verilmiş tavsiyelere uymak zorunda olmasa bile ekibe yazılı yanıtlar gönderme ve uygulamadaki aksaklıkların gerekçelerini izah etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ekip, anlaşmaların uygulanmasındaki sürecin genel bir değerlendirmesini yapmak üzere, gerekli görmesi halinde yıllık olarak veya uygun gördüğü zaman aralıklarında, halka açık yazılı raporlar hazırlama hakkına sahiptir (TPMT, 2013).

Ekip ilk olarak Temmuz 2013'te Malezya'da bir araya geldi. Aynı yılın Eylül ayında TPMT Filipinler'de bir araya geldi ve kendi yol haritasını oluşturdu. TPMT üyeleri her iki ayda bir bölgeyi ziyaret ederek, görüşmeler ve gözlemler için 15 gün boyunca çalışmalar yapmaktadır. Her iki taraftaki ana muhatapları ya Hükümet ya da MILF Barış Panelleridir. Bunun ötesinde Bakanlar, Milletvekilleri, Senatörler, Genelkurmay Başkanı, Emniyet Müdürü ve diğer devlet yetkilileri, valiler, belediye başkanları, ordu komutanları ve hatta sıradan vatandaşlarla toplantı yapma yetkileri bulunmaktadır. Saha çalışması ve bu toplantılar sırasında Ekip, Çerçeve Anlaşma'da (FAB) belirtilen adımları takip ederek, barış anlaşmasının uygulanmasını izleme üzere yerel halkla toplantı yapma ve onlarla fikir paylaşma yetkisi de vardır (TPMT, 2019).

Aslında, her barış sürecinde olduğu gibi Moro Barış Sürecinde de, ilerleme ancak her iki tarafın samimiyeti ile sağlanabilmektedir. TPMT'nin bir gözlem heyeti olarak katkısı, uygulama sırasındaki eksik boyutları tespit ederek raporlamak ve gereğini yapmak üzere taraflara iletmektir. İHH'nın bu çerçevede en önemli sorumluluğu, anlaşmanın adil bir şekilde uygulanmasını sağlamaktır. Ancak bu aşamada yeri gelmişken teorik bir tartışmaya da değinmek gerekir. Şöyle ki, Moro'dakine benzer şekilde bir devletin sınırları içindeki çatışmalarda genellikle "devlet" aykırı çatışmanın güçlü aktörü olarak görülürken, ona karşı çıkan diğer grup ise çatışmanın "zayıf" tarafı olarak kabul edilir (Waage, 2005, s.6).

Bu anlamda Moro söz konusu olduğunda İHH, her ne kadar TPMT'deki rolü gereği barış süreci konusunda tarafsız hareket etme yükümlülüğüne sahip olsa da, başka bir açıdan bakıldığında aslında sürecin "zayıf tarafı"nın yani Moro azınlığının temsilcisi gibi görünmektedir. Barış gözlem ekibine gerek hükümet ve gerekse MILF, kendileri ile uyumlu hareket edecek uluslararası aktörleri aday göstermişti. Bu nedenle MILF'in önerisi ile bu misyona giren İHH bir anlamda Moro Müslümanlarının yani sürecin zayıf tarafının sesinin duyulmasında daha hassasiyet taşımakta ve "güçlü tarafa" yani hükümete yönelik olarak, anlaşma konusunda daha talepkar olabilmektedir. Nitekim geçmişte yaşanan kimi iç siyasi çekişmeler Manila hükümetinin keyfi geciktirmelerine neden olmuştur. Hükümetin, başkentte kendi iç siyasi çekişmesi nedeniyle anlaşmaların uygulanmasında tek taraflı kararlar alması özellikle bölge halkının yasal haklarının risklere maruz kalması açısından önem taşımaktadır (TPMT, 2023). Bu da "zayıf" tarafın sesinin duyurulmasını daha hayati bir zorunluluk haline getirmektedir.

TPMT kurulduktan ve bir Türk STK'sı barışın inşası sürecinde, ikinci bölümde bahsi geçen, tüm rolleri başarılı biçimde oynadıktan sonra sahadaki durumla birlikte Türkiye'den bölgeye bakış da değişmeye başlamıştır. Bu anlamda gerek hükümet olarak Türkiye ve gerekse Türk STK'ları, barış anlaşması taraflarının ve çatışmadan etkilenmiş tüm toplulukların ihtiyaçlarına bağlı olarak değişen bir dizi proje başlattı. Projeler, özellikle, çatışmalardan etkilenen topluluklara temel hizmetler sağlama, yerel STK'ların kapasite geliştirme operasyonları ve barış sürecinde halkla istişarelerin desteklenmesi gibi önemli alanları kapsamaktadır (TİKA, 2021).

Bölgenin yıllardır savaş mağduru bir coğrafya olmasından kaynaklı alt yapı sorunları nedeniyle en önemli eksiklerinden birini yeterli sayıda eğitim kurumu bulunmaması oluşturmaktadır. Bu anlamda en hayati projelerden olan okullar ve yetimhaneler konusunda birçok yeni proje hayata geçirilmiştir. Geçmişteki uzun çatışmalar döneminde binlerce çocuk öksüz kalmış ve ilköğretimden yoksun büyümüştü. Bu çok acil toplumsal sorunu çözmek için birçok yetimhane ve okul binası tamamlamıştır (İHH, 2022a).

Sivil toplumun barış inşasına katkısını destekleyen en önemli rolü kuşku-

suz insani yardımlarla kendini gösterecektir. Barış inşası konusunda oynadığı rolü, yapmış olduğu insani yardımlarla destekleyen kuruluşların başarı şansı daha yüksek olacaktır (Lange ve Quinn, 2003, s.10-14).

Yetkinin yerel MILF idaresine geçmesinden sonraki en önemli zorluklardan biri, hükümet ve belediye işlerini yürüten yetenekli ve vasıflı personel eksikliğidir. İHH, yetişmiş eleman ihtiyacını göz önünde bulundurarak geleceğin yönetici adaylarının bir kısmının Moro'dan getirilmesini sağlayarak Türkiye'de belediye ve siyasi branşlarda eğitim olanakları sundu. Hukuk eğitimi için, yerel adayları hukuk konularında eğitmek ve kendi hukuk kurumlarını kurmalarına yardımcı olmak için Moro Bölgesi'ne bir grup hukuk uzmanı gönderildi (Oruç, 2021).

İHH, bu rolü daha etkin bir şekilde oynayabilmek için resmi ve sivil destek almak için Türkiye'de ve uluslararası arenada farklı faaliyetler yürütmüştür. Bu bağlamda İHH, Moro halkının mücadelesini özelde Türk kamuoyunun gündemine, genelde ise uluslararası arenaya taşımak için birçok kitap, makale ve gazete yayını yapmıştır. İHH, MILF lideri el Haj Murad Ebrahim'in Türkiye'ye ilki Ocak 2013, ikincisi Aralık 2015'te olmak üzere iki ziyaret programı düzenlemiştir. Bu ziyaretler ve düzenlenen programlarla Türk halkının bölgedeki barış sürecine maddi ve manevi desteği aranmıştır (İHH, 2018).

TPMT ekibinin en zor görevlerinden biri, kapsamlı bir sosyo-ekonomik kalkınma programı için bir zamanlar birbiriyle savaşan iki tarafın toplulukları için kapsamlı bir ihtiyaç değerlendirmesinin yapılmasıydı. Barış sürecinin bir parçası olarak taraflar, Bangsamoro'nun rehabilitasyonu, yeniden inşası ve geliştirilmesi için geliştirme çabalarını yoğunlaştırma konusunda anlaştılar. Bu aşmada TPMT, gerek Filipinler hükümeti ve gerekse MILF'in desteğiyle varolan insani durumu değerlendirmek ve sürecin geleceğini tehlikeye atmayacak çözüm için katkı sunmak durumundaydı (AA, 2022).

TPMT'nin vazgeçilmez rollerinden biri de normalleşme sürecinin nasıl gittiğini izlemektir. Geçiş Dönemi Adaleti ve Uzlaşma Komisyonu (*Transitional Justice and Reconciliation Commission*=TJRC), Bangsamoro halkının meşru mağduriyetlerini ve insan hakları ihlallerini ele almak üzere bir geçiş dönemi adaleti programı hazırlamak üzere kuruldu. Bu komisyonun bir çalışma yürütmesi ve geçiş dönemi adaleti ve uzlaşma için uygun mekanizmaları panellere tavsiye etmesinden sonra, ekibin rolü daha da hayati hale gelecektir (Reconciliation Commission, 2022).

Yıllardır süren savaş nedeniyle ciddi bir ihmal ve kalkınmışlık sorunu yaşayan kırsal bölgelerde bulunan bazı MILF kampları için ortak görev güçleri oluşturup ihtiyaçları değerlendirdikten sonra, bu bölgeleri barışçıl ve üretken topluluklara dönüştürmek için adımlar atılması gerekmiştir. Tüm bu süreçlerin izlenmesinde de yine TPMT, sürecin başarılı bir şekilde tamamlanmasında rol oynayacaktır.

Ekibin en zorlu görevlerinden biri, askeri yeniden konuşlandırmaları hassasiyeti açısından izlemektir. Filipin hükümeti, Bangsamoro bölgesindeki ordu birimlerini ve birliklerini yeniden konuşlandırırken, MILF, güçlerini kullanımdan kaldırarak şekilde hizmet dışı bırakmak için bir program üstlenmiştir. TPMT, MILF üyelerinin verimli sivil hayata sorunsuz geçişinin ve normalleşmenin garanti altına alınması için sürecin çeşitli yönlerini izlemektedir. Bu görev için en büyük zorluk, TPMT'nin ilerlemenin derecesini değerlendirecek askeri uzmanlara sahip olmamasıdır. Tamamen sivil gözlemcilerden oluşan TPMT, ancak tarafların anlatımlarına göre değerlendirme yapabilmektedir. Bölgede gerçekleştirilen 40'dan fazla ziyaret sırasında, yüzlerce kişi ile görüşülmüş, ateşkes ve silahsızlanma sürecinin sorunsuz yürütülmesi ve nihai normalleşmenin sağlanması konusunda aktif rol oynamıştır (İHH, 2022b).

Sonuç

STK'lar genel olarak, kamu yararına belirli bir davayı veya bir dizi konuyu öne çıkaran, kar amacı gütmeyen ve parti/siyasi bağlantısı olmayan özerk kuruluşlar olarak tanımlanır. Toplumsal kalkınmanın ve barışın önemli aktörleri haline gelmeye başlayan STK'ların küreselleşme sonrasında odaklanabileceği alanlar adeta sınırsızdır. Küreselleşme süreci sayesinde Türk STK'ları uluslararası alanda giderek daha fazla rol almakta ve misyonları da çeşitlenmektedir. Bugün dünya çapında insani yardımdan kalkınma projelerine kadar birçok Türkiyeli sivil toplum kuruluşu çalışmaktadır.

Küresel çapta artan bu gücüne paralel olarak STK'ların farklı bölgelerdeki yerel krizlerin çözümünde ve barışın inşasında oynayabileceği roller de her geçen çeşitlenmektedir. Barış süreçlerinin hemen her aşamasında işlevsel roller üstlenmeye başlayan STK'ların bu misyonu yerine getirirken farklı aktörlerle işbirliği yapmak zorunda kalması, onlar için meşru bir zemine olan ihtiyacını artırmıştır. Bu anlamda insani diplomasi kavramı, son yıllarda birçok kriz bölgesinde barış inşasında rol üstlenen STK'ların kullandığı en önemli araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Bu tür barış operasyonlarında insani diplomasiyi kullanan tek Türk STK'sı olarak İHH'nin rolü, sadece tecrübesiyle değil, aynı zamanda yerel barışçıl çözümlere yeni yaklaşımıyla önemli görünmektedir. Filipinler'in güneyindeki Bangsamoro bölgesinde, merkezi hükümet ile bölgedeki Müslüman azınlık arasında on yıllardır süren çatışmayı sona erdiren barış anlaşması, bu konuda önemli bir başarı örneğidir.

Üçüncü Taraf İzleme Ekibi (TPMT) olarak kurulan barış gözlem misyonu, bölgede varılan barış anlaşmasını izlemek ve taraflarca uygulanmasını denetlemekle görevli geçici bir organdır. Bu kurumda hizmet veren bir STK olarak İHH'nin oynadığı barış inşası rolü, Türkiye'nin bu konudaki uluslararası başarılarından biri olarak kabul edilebilir. Bu barış inşası kapsamında, ihlallerin raporlanması, tabanın barışa

ikna edilmesi, ateşkesin korunması, gerilime neden olan sosyoekonomik sıkıntıların giderilmesi, eğitim ve karşılıklı toplumsal güvenin inşası gibi birçok konuda büyük rol oynamıştır.

TPMT, bölgesel bir krizin çözümü için STK'ların barış sürecine katkısını sağlayan ana araçtır. İHH'nın TPMT'deki rolü ilk kez insani yardım ve barışçıl geçişin bu arada gitmesi açısından ayrıca önemlidir. Moro örneği, uluslararası insani yardımla uğraşan sivil kurumların farklı coğrafyalarda barışa katkı sağlamada oynayabileceği rollerin yeniden tanımlanması bakımından önemlidir. Bu roller, özellikle barış inşa süreçlerinde yerel toplumların sosyoekonomik anlamda kalkındırılmaları ve insani gelişmişlik seviyelerinin artırılması konusunda yeni dönemi ayak uydurmalarını sağlayan önemli bir işlev sunmaktadır.

Kaynakça

- AA. (2019). Tarihi Moro Referandumu Sonuçlandı, 1 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tarihi-moro-referandumu-sonuclandi/1392807> adresinden alındı.
- AA. (2022). Lack of funds impeding post-insurgency normalization in Philippines' Bangsamoro: Top official, 29 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/lack-of-funds-impeding-post-insurgency-normalization-in-philippines-bangsamoro-top-official/2544049> adresinden alındı.
- BBC. (2013). Iranians held by Syria rebels released, 1 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20958065> adresinden alındı.
- CAP. (2014). The Comprehensive Agreement on the Bangsamoro, United Nations Peacemaker, 18 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-comprehensive-agreement2014>. adresinden alındı.
- Çelik, A. İ. (2005). Dünyada ve Türkiye'de Barış Süreçleri: Anlamak ve Canlandırmak, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, N. (2019). "Post Sivil Toplum" Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, Cilt 2, Özel Sayı.
- FAB. (2012). Framework Agreement on the Bangsamoro, United Nations Peacemaker, 15 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-bangsamoro-framework2012>. adresinden alındı.
- Guelke, A. (2003). "Negotiations and Peace Processes" Contemporary Peacemaking Conflict, Violence and Peace Processes, (J. Darby ve R. Mac Ginty, ed.), New York: Palgrave Macmillan.
- Herbolzheimer, K. (2015). The peace process in Mindanao, the Philippines: evolution and lessons learned, Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Report.
- Hernandez, M. B. (2017). The Philippines' Moro Conflict: The Problems And Prospects In The Quest For A Sustainable Peace, Faculty of The School of Continuing Studies, Georgetown University Washington.
- İHH. (2013). Great Achievement in Syria by Humanitarian Diplomacy, 1 Ağustos 2022 tarihinde <https://ihh.org.tr/en/news/great-achievement-in-syria-by-humanitarian-diplomacy-1540> adresinden alındı.
- İHH. (2018). A visit to IHH from Al-Hajj Murad, 28 Temmuz 2022 tarihinde <https://ihh.org.tr/en/news/haci-murattan-ihhya-ziyaret> adresinden alındı.
- İHH. (2022a). 6 permanent works from Turkey to Moro, 23 Temmuz 2022 tarihinde <https://ihh.org.tr/en/news/turkiyeden-moroya-6-kalici-eser>. adresinden alındı.
- İHH. (2022b). TPMT'den Moro'daki Barış Süreci ile İlgili 7. Rapor, 4 Aralık 2022 tarihinde <https://ihh.org.tr/haber/tpmt-den-morodaki-baris-sureci-ile-7-rapor> adresinden alındı.
- Jubair, S (1999). Banksamoro A Nation Under Endless Tyranny, Malaysia.
- Jubair, S. (2007). The Long Road to Peace Inside the GRP-MILF Peace Process, Institute of Bangsamoro Studies, Michigan.

- Koçyiğit, Ö. F. (2021). "The History of Philippine Society in Specific Muslim Moros, the Process of Autonomy and Turkey's Contributions" *Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi*, 1 (2).
- Lambourne, W. (2004). "Post-Conflict Peacebuilding: Meeting Human Needs for Justice and Reconciliation", *Peace, Conflict and Development*, Sayı 4.
- Lange, M. ve Quinn, M. (2003). *Conflict, Humanitarian Assistance and Peacebuilding: Meeting the Challenges*, London.
- Lauri, A. (2018). *Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda*, CMI BRIEF, Number 4.
- Lauri, A. And Turunen, S. (2022). *Forms of Humanitarian Diplomacy*, Chr. Michelsen Institute and Norwegian Center for Humanitarian Studies.
- Lewer, N. (1999). "International Non-Governmental Organisations and Peacebuilding - Perspectives from Peace Studies and Conflict Resolution" *University of Bedford Centre for Conflict Resolution Working Papers: No. 3*.
- Majul, C. A. (1985). *The Contemporary Muslim Movement in the Philippines*, Michigan: Mizan Press.
- Mapendere, J. (2006). *Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks*, *Culture of Peace Online Journal*, 2 (1), 66-81.
- Maurer, P. (2015). "Humanitarian diplomacy and principled humanitarian action" *International Review of the Red Cross*, Geneva, 97 (897/898).
- Minear, L (2007). "The craft of humanitarian diplomacy" *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*, ed. Larry Minear and Hazel Smith, UN University Press.
- Ministry of Foreign Affairs, (2022) *Final Declaration of the Fifth Annual Ambassadors Conference*, Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, 10 Temmuz 2022 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/final_declaration_of_the_fifth_annual_ambassadors_conference.en.mfa. adresinden alındı.
- Normalization, (2014). *Annex on Normalization to the Framework Agreement on the Bangsamoro*, United Nations Peacemaker, 16 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-annex-normalization2014>. adresinden alındı.
- Oruç, H. (2021). İHH İnsani Yardım Vakfı İnsani Diplomasi Departmanı Sorumlusu ve Moro Barış Gözlem Heyeti (TPMT) üyesi Hüseyin Oruç ile Haziran-Temmuz 2021 tarihlerinde yapılan mülakat.
- Özerdem, A. (2012). "The Contribution of the Organisation of the Islamic Conference to the Peace Process in Mindanao" *Civil Wars*, 14 (3).
- Paffenholz, T. (2009). *Civil Society and Peacebuilding*, Graduate Institute Geneva, working paper, 1-82.
- Power-Sharing, (2013). *Annex on Power-Sharing to the Framework Agreement on the Bangsamoro*, United Nations Peacemaker, 16 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-annex-powersharing2013>. adresinden alındı.

- Reconciliation Commission, (2022) Transitional Justice and Reconciliation Commission, 30 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.tjrc.ph/> adresinden alındı.
- Regnier, P. (2011). “The emerging concept of humanitarian diplomacy: identification of a community of practice and prospects for international recognition” International Review of Red Cross, Cilt 93.
- Revenue, (2013). Annex on Revenue Generation and Wealth-sharing to the Framework Agreement on the Bangsamoro, United Nations Peacemaker, 15 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-annex-wealthsharing2013>. adresinden alındı.
- Romsbotham and Woodhouse, (2009). Contemporary Conflict Resolution, Polity, Cambridge.
- Santos, S. M. (2010). “War and Peace on the Moro Front: Three Standard Bearers, Three Forms of Struggle, Three Tracks (Overview)” Primed And Purposeful Armed Groups And Human Security Efforts In The Philippines, ed. Diana Rodriguez, Geneva.
- Söylemez, H. (2016). Moro, Uzakdoğu’da bir Bağımsızlık Mücadelesi, İstanbul: İHH Yayınları.
- Şeyşane, V. And Tanrıverdi, G. (2022). “States as ‘Humanitarians’: The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy” Marmara University Journal of Political Science, 10 (1).
- Tabak, H. (2015). “Broadening the Nongovernmental Humanitarian Mission: the IHH and Mediation” Insight Turkey, 17 (3), 199-222.
- TİKA, (2021). Turkish Cooperation and Coordination Agency annual report, 22 Temmuz 2022 tarihinde https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22 adresinden alındı.
- TPMT, (2013). Third Party Monitoring Team (TPMT) and its Terms of Reference, United Nations Peacemaker, 18 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-third-party-monitoring2013>. adresinden alındı.
- TPMT, (2019). Third Party Monitoring Team Sixth Public Report, March 2019 to October 2020, 19 Temmuz 2022 tarihinde <https://peace.gov.ph/wp-content/uploads/2020/12/TPMT-6th-Public-Report-Mar-2019-to-Oct-2020.pdf>. adresinden alındı.
- TPMT, (2023). TPMT’s 7th report on the peace process in Moro, 20 Temmuz 2022 tarihinde <https://ihh.org.tr/en/news/tpmt-den-morodaki-baris-sureciyle-ilgili-7.-rapor>. adresinden alındı.
- Transitional, (2013). Annex on Transitional Arrangements and Modalities to the Framework Agreement on the Bangsamoro United Nations Peacemaker, 16 Temmuz 2022 tarihinde <https://peacemaker.un.org/philippines-annex-TAM2013>. adresinden alındı.
- Waage, H. H. (2005). “Norway’s Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent” Journal of Palestine Studies, 34 (4), 6-24.